

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата педагогічних наук, старшого викладача кафедри дошкільної освіти Факультету педагогічної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка Літіченко Олени Дмитрівни на дисертацію Григор'євої Наталі Анатоліївни «Виховання самостійності у дітей дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтесорі», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

1. Актуальність дисертаційного дослідження

Сучасна система дошкільної освіти характеризується модернізацією змісту, пошуками нових підходів, методів, засобів та прийомів організації освітнього процесу. Дискусійними і надважливими питаннями сьогодення для науковців є розвиток базових якостей особистості, формування навичок їх розвитку впродовж життя. Самостійність є однією з цих якостей, що дозволяє людині забезпечити власні потреби та ефективно взаємодіяти з довкіллям. Загальновідомо, що упродовж ХХ століття в українській системі дошкільної освіти склалася достатньо чітка та апробована система виховання самостійності у дітей в закладах дошкільної освіти, виражена у соціальних установках, наявності науково-практичних знань про закономірності, методи, засоби виховання цієї якості. У період реформування системи дошкільної освіти завжди виникає необхідність вивчення історичного досвіду, здійснення порівняльного аналізу традиційних підходів на тлі новітніх поглядів на виховання самостійності в дітей дошкільного віку. Самостійність є надважливою якістю для розвитку особистості, проте науковці констатують, що сучасні батьки і педагоги мають значні проблеми у її вихованні.

Підсумком сучасного наукового осмислення проблеми виховання самостійності в дітей дошкільного віку стало твердження, що діти дошкільного віку демонструють низький рівень самостійності, непристосованості до життя та не вміють забезпечувати найпростіші власні

потреби. Виявлені дослідниками тенденції є наслідком гіперопіки, педагогічного запускання, відсутності чіткої педагогічної стратегії педагогів і батьків, необізнаності та низької культури батьківства, відсутності партнерських взаємин і співробітництва між ЗДО і родиною. Це свідчить, що система виховання самостійності в дітей дошкільного віку функціонує недостатньо ефективно.

Підходи до виховання самостійності потребують осучаснення, переосмислення через призму світогляду сучасної педагогічної думки, пріоритети теперішнього життя, що, на нашу думку, підтверджує актуальність і своєчасність дослідження Н. А. Григор'євої.

Цінним є звернення дисертантки до кращих європейських педагогічних практик. Система Марії Монтесорі є однією з найбільш науково обґрунтованих освітніх систем, в основу якої покладено розвиток самостійності дітей, формування практичних навичок взаємодії з реальним світом. Зважаючи на цей аргумент, проблема виховання самостійності дітей дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтесорі заслуговує на увагу науковців і потребує подальшого теоретичного осмислення і практичного підтвердження в умовах сьогодення.

Актуальність засвідчують і виокремлені здобувачкою суперечності, що викладені у вступі дисертації. Безсумнівно, педагогічна практика потребує сучасного методичного забезпечення для успішного виховання самостійності в дітей дошкільного віку.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних)

Вивчення тексту дисертації Н. А. Григор'євої дозволило переконатися у її науковій новизні. Питанню виховання самостійності у дітей дошкільного віку, зокрема у трудовій діяльності, присвячено незначну кількість наукових праць, що підсилює потребу теоретичного розгляду і емпіричного дослідження означеного питання, а отже і новизну висновків та результатів рецензованої наукової праці.

Використані здобувачкою теоретичні, емпіричні і статистичні методи дослідження дозволяють вважати теоретичні і практичні висновки, результати дослідження, практичні розробки, методичні рекомендації переконливими та достовірними. Виконана робота є вагомим внеском у розвиток дошкільної освіти, зокрема пошуку шляхів виховання самостійності як базової якості особистості.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Дисертанткою теоретично обґрунтовано і практично доведено ефективність педагогіки М. Монтесорі як засобу виховання самостійності в дітей дошкільного віку в умовах сьогодення. На основі вивчення теоретичних джерел і сучасної практики запропоновано функціональну модель, а також педагогічні умови виховання самостійності у дітей дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтесорі в процесі трудової діяльності, що довели свою достовірність у процесі педагогічного експерименту.

Дисертація має прикладне значення та полягає в розробленні авторкою діагностичного інструментарію для вивчення рівня вихованості самостійності дітей середнього дошкільного віку; підготовці методичних рекомендацій з проблеми виховання самостійності в дітей середнього дошкільного віку в процесі трудової діяльності засобами педагогіки М. Монтесорі для педагогів закладу дошкільної освіти та батьків вихованців. Представлені матеріали дослідження можуть бути використані педагогами закладів дошкільної освіти в процесі виховання самостійності, а також викладачами та здобувачами спеціальності 012 Дошкільна освіта в контексті фахової підготовки, зокрема в рамках вивчення навчальних дисциплін.

4. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Дисертація Наталі Анатоліївни Григор'євої є завершеним науковим дослідженням. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, основних

положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, не викликає сумнівів. Усі завдання дисертації визначені на основі мети, предмета і об'єкта дослідження та послідовно реалізовані у процесі її виконання, а саме: здійснено аналіз психологічної та педагогічної літератури, уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження; з'ясовано сучасний стан виховання самостійності в дітей середнього дошкільного віку у педагогічній теорії та практиці, зокрема в трудовій діяльності; визначено й охарактеризовано критерії, показники та рівні вихованості самостійності дітей середнього дошкільного віку в трудовій діяльності; розроблено та обґрунтовано функціональну модель, визначено педагогічні умови виховання самостійності в дітей середнього дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтесорі в трудовій діяльності та експериментально перевірено їх ефективність.

Отже, загальний рівень дисертації Н. А. Григор'євої засвідчує різнобічну обізнаність автора з означеною науковою проблемою, що доводить виконання наукового завдання та оволодіння методологією наукового пошуку.

5. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях

Основні теоретичні положення та результати дослідження були представлені дисертанткою на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» (м. Ніжин, 2020 р.), «Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти» (м. Рівне, 2020 р.), «Тенденції розвитку дошкільної освіти: молодь і наука» (м. Київ, 2021 р.), «Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти» (м. Бердянськ, 2021 р.), «Сучасні інноваційні технології в дошкільній освіті» (м. Умань, 2021 р.), «Дошкільна освіта: теорія, методика, інновації» (м. Луцьк, 2022 р.), «Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи» (м. Житомир, 2022 р.), «Соціальні домінанти

професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти» (м. Запоріжжя, 2023 р.).

Важливою для підтвердження ефективності дослідження, на нашу думку, є апробація матеріалів дисертаційної роботи шляхом включення їх до змісту підготовки здобувачів вищої педагогічної освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (в контексті вивчення дисципліни вільного вибору «Теорія і технологія педагогічної системи Марії Монтесорі» на базі БДПУ).

Аналіз публікацій Н. А. Григор'євої засвідчив їх кількісну і якісну відповідність вимогам до оприлюднення результатів дисертаційного дослідження. Основні наукові напрацювання викладено у 18 публікаціях автора, з яких: 6 – у фахових виданнях України з психолого-педагогічних наук (1 у співавторстві), 1 – в колективній монографії (1 у співавторстві з науковим керівником), 1 – в зарубіжному виданні, 2 – у спеціалізованому виданні з організації освітньої роботи в закладі дошкільної освіти, 8 – у матеріалах науково-практичних конференцій. Цінним для апробації результатів дослідження є рекомендовані до друку вченою радою БДПУ (Рішення №14/4.3 від 28.03.2024; Рішення №14/4.4 від 28.03.2024) методичні рекомендації «Виховання самостійності у дітей дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтесорі», «Виховання самостійності у дітей дошкільного віку за методикою М. Монтесорі вдома» для здобувачів спеціальності 012 Дошкільна освіта першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, педагогів закладів дошкільної освіти та батьків.

6. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу

Рецензований рукопис дисертації структурований відповідно вимог до оформлення дисертації та складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (231 найменування, з яких 14 – іноземною мовою), додатків (27 на 54 сторінках).

Вступ доводить актуальність теми дослідження, її зв'язок з нормативними документами у галузі дошкільної освіти, сучасними потребами суспільства, науковими інтересами до потенційних можливостей педагогічної системи М. Монтесорі для формування самостійності у сучасних дітей дошкільного віку. Науково коректно сформульовано предмет, об'єкт, мету, завдання дослідження, доцільно підібрані методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення, подано інформацію про апробацію та впровадження отриманих результатів, бази виконання дослідження, структуру і обсяги дисертації.

Заслуговує на схвальну оцінку глибина теоретичного аналізу проблеми дослідження. У першому розділі дисертації розкрито теоретичні засади виховання самостійності в дітей дошкільного віку; здійснено аналіз основних дефініцій дослідження; подано психолого-педагогічну характеристику дітей середнього дошкільного віку, обґрунтовано віковий період, до якого було звужено тему дослідження з метою забезпечення якості і достовірності його результатів; вивчено сучасний стан виховання самостійності дітей дошкільного віку в педагогічній теорії та практиці, що повною мірою доводить актуальність дослідження та його теоретичне опрацювання.

У другому розділі дисертантка ґрунтовно дослідила та окреслила вихідні позиції дослідження на основі аналізу концептуальних засад гуманістичної системи М. Монтесорі, їх розвитку та впливу на наукову думку педагогів Європи, Америки та України.

Комплексний аналіз історичних аспектів розвитку проблеми, вивчення теоретичних напрацювань сучасних українських і зарубіжних вчених та дослідження періодичної преси дозволили Н. А. Григор'євій забезпечити високий рівень обґрунтованості результатів дослідження. Отже, переконливість аргументів ефективності використання педагогіки М. Монтесорі для формування самостійності у дітей дошкільного віку є доведеною і не викликає сумнівів.

У третьому розділі дисертації теоретично обґрунтовано, описано та експериментально перевірено функціональну модель і педагогічні умови виховання самостійності у дітей середнього дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтесорі. Відзначаємо як позитивне, що у емпіричній частині дослідження дисертанткою охоплено значну частину респондентів. Окрім дітей середнього дошкільного віку (ЕГ і КГ), у дослідженні брали участь вихователі ЗДО і батьки. Це було зумовлено логікою дослідження, а саме необхідністю підготовки освітнього підґрунтя для реалізації функціональної моделі формування самостійності у дітей дошкільного віку на основі педагогіки М. Монтесорі, оскільки їх залучення є однією з педагогічних умов.

Зміст дисертації розкриває досліджувану проблему повною мірою. Загальний обсяг дисертації становить 310 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 233 сторінках, що свідчить про її повноту і завершеність, а також уміння авторки лаконічно викладати узагальнені висновки дослідження. Крім цього, робота містить 21 таблицю, 4 рисунки, 3 діаграми, що достатньо візуалізує теоретично опрацьований матеріал та результати педагогічного експерименту.

Отримані дисертанткою основні положення наукового дослідження визначають новизну дисертації, відображають її самостійність і особистий внесок, а також дозволяють зробити висновок про її завершеність та високу якість.

7. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях

У процесі аналізу тексту дисертації порушення вимог академічної доброчесності не виявлено. Текст наукової праці Н. А. Григор'євої, а також статті, опубліковані за результатами здійсненого дослідження, є оригінальними. Аргументація основних положень дослідження підкріплена покликаннями, поданими відповідно до правил цитування. Список наукових джерел, використаних у дисертації, оформлено відповідно до вимог

ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

8. Дискусійні положення, рекомендації та зауваження до дисертації

Відзначаючи високий науковий і практичний рівень проведеного дисертанткою дослідження, його аргументованість і обґрунтованість результатів, закцентуємо увагу на низці дискусійних положень, а також висловимо окремі побажання:

1. Цінність наукових висновків дослідження зростає за умови представлення у першому розділі дисертації короткого аналізу поглядів сучасних європейських науковців на проблему виховання самостійності у дітей дошкільного віку.

2. Розроблені авторкою опитувальники, карти дослідження рівня самостійності дітей дошкільного віку та ін. у тексті дисертації та додатках варто помічати як *«розроблено автором»*. Це дозволить дослідникам, які покликатимуться на цю роботу, дотримуватися академічної культури покликань.

3. Аналіз освітніх програм для дітей раннього і дошкільного віку в параграфі 1.3. варто було подати у вигляді таблиці. Такий спосіб допоміг би оптимізувати проаналізований матеріал.

4. Для цілісності сприйняття емпіричної частини дисертації варто було б перенести результати констатувального етапу експерименту щодо стану вихованості самостійності у дітей середнього дошкільного віку в сучасній практиці з параграфу 1.3 у параграф 3.1.

5. У параграфі 3.1 *«Розвиток самостійності в дітей у вітчизняних закладах дошкільної освіти (зокрема в трудовій діяльності)»* словосполучення *«вітчизняних закладах дошкільної освіти»* варто було б замінити на *«закладах дошкільної освіти України»*, оскільки у параграфі розкривається сучасний стан досліджуваної проблеми, а не її історичний поступ.

9. Загальний висновок і оцінка дисертації.

Дисертація Григор'євої Наталі Анатоліївни «Виховання самостійності у дітей дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтесорі» є актуальним, завершеним, самостійно виконаним дослідженням, що містить наукову новизну, має теоретичне і практичне значення, відповідає обраній спеціальності та є вагомим для розвитку дошкільної освіти в Україні. Дисертація Н. А. Григор'євої за змістом, отриманими результатами, оформленням повністю відповідає чинним вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», постанови Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії», постанови Кабінету Міністрів України №502 від 19 травня 2023 року «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів», а її авторка Наталя Анатоліївна Григор'єва заслуговує на присудження ступеня доктора філософії (PhD) зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри дошкільної освіти
Факультету педагогічної освіти
Київського столичного університету імені
Бориса Грінченка

